

Ігор Долгов,
Віктор Корендович

Конструктивне партнерство Україна – НАТО: оборонні аспекти

Важливим шляхом забезпечення інтересів національної безпеки України та продовження реформування нашого оборонного сектора є співробітництво з НАТО із залученням не лише передових стандартів і технологій, а й суттєвої інтелектуальної, експертної та ресурсної допомоги для вирішення практичних завдань.

Україна підтримує та поглиблює відносини з Північноатлантичним альянсом у форматі конструктивного партнерства, задекларованого політичним керівництвом держави та закріпленого Законами України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України», «Про основи національної безпеки України», Стратегією національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» та Стратегічним оборонним бюлетенем України.

Конструктивне партнерство України з Альянсом є новою формою активного залучення до діяльності та процесів, які відбуваються в найвпливовішій у світі політико-військовій організації. З іншого боку, інтереси національної безпеки України та продовження реформування нашого оборонного сектора забезпечуються шляхом співробітництва з НАТО, залученням не лише передових стандартів і технологій цієї організації, а й суттєвої інтелектуальної, експертної та ресурсної допомоги для вирішення практичних завдань. Вимоги часу та нові виклики безпеці спонукають до пошуку оптимальних для України шляхів власного позиціонування та реалізації національних інтересів у регіональному і глобальному безпековому просторі.

Конструктивне партнерство України з НАТО, серед іншого, зумовлюється низкою чинників, які визначають напрями розбудови прагматичних відносин з Альянсом, більше того, сприяють гарантуванню безпеки держави й дають змогу брати активну участь у європейському та світовому безпекових процесах.

Перший чинник – реалізація НАТО політики партнерства. Альянс суттєво змінився, і процес його трансформації триває. Сьогодні НАТО більше не є суто оборонним союзом західних держав, який базувався на засадах колективного захисту. Нині це – найпотужніша у світі політико-військова організація, котра опікується питаннями гарантування свободи та підтримання безпеки країн-членів за допомогою політичних і військових засобів, просуває цінності, які базуються на принципах індивідуальної свободи, демократії, прав людини та верховенства права. Спираючись на ці принципи, Альянс знайшов нову ідеологію та формулу функціонування в сучасних умовах.

Одна з найсуттєвіших і найглибших трансформацій НАТО після завершення «холодної війни» полягає у виробленні підходів та залученні з використанням механізму політики партнерств з іншими країнами для зміцнення глобальної та регіональної безпеки. Результатом нових підходів стало те, що сьогодні практично кожна військова операція під проводом НАТО здійснюється за участі партнерів. З одного боку, це є свідченням прагматичної політики, а з другого – усвідомленням необхідності глобального підходу до розв'язання проблем безпеки.

Другий чинник. Україна й НАТО перебувають у спільному геополітичному просторі й, відповідно, стикаються зі спільними викликами безпеці. Найбільші загрози сьогодення, від яких потерпають практично всі суб'єкти

міжнародного права, – тероризм, піратство та кіберзлочинність. Так, за статистикою, Україна посідає третє місце у світі за чисельністю моряків торговельного флоту, що значно підвищує небезпеку для її громадян опинитися в піратському полоні.

Досвід урегулювання кризових ситуацій у світі впродовж двох останніх десятиліть свідчить про те, що НАТО на сьогодні є найдієвішим інструментом гарантування безпеки. У глобалізованому світі ефективно протистояти сучасним викликам безпеки можна лише консолідованими зусиллями.

Третій чинник – реалістичність безпекової та оборонної політики Альянсу, яка базується на наявних ресурсах, з урахуванням політичних та економічних процесів, котрі відбуваються у світі. Так, основним завданням НАТО в наступному десятилітті є поступове скорочення сил та засобів з одночасним збереженням здатності адекватно реагувати на глобальні безпекові виклики, що постають перед її членами.

У свою чергу, для України завданням на середньострокову перспективу також є скорочення чисельності Збройних Сил та одночасне нарощування їхніх спроможностей, підтримання обороноздатності держави на рівні, який дає змогу надійно гарантувати національну безпеку.

У цьому контексті ми зацікавлені у вивченні досвіду трансформації збройних сил провідних країн світу, які також є членами Альянсу. Урахування цього досвіду та залучення відповідної експертної допомоги для пошуку власного ефективного шляху дасть змогу нашій державі оптимізувати зміцнення обороноздатності держави, а також уникнути прорахунків і помилок.

Четвертий чинник. Аксіомою є те, що НАТО акумулює та реалізує найкращі у світі стандарти й передові технології. Розбудовуючи сучасні національні збройні сили, здатні адекватно протистояти новітнім викликам та загрозам, ми усвідомлюємо важливість та необхідність широкої військово-технічної кооперації з Альянсом та його членами.

І нарешті, **п'ятий чинник** – це свобода вибору. Перевагою відносин з НАТО є те, що ми вільні у виборі формату співпраці з Альянсом і можемо рухатися настільки далеко та глибоко у співробітництві, наскільки Україна вважає це доцільним для забезпечення власних національних інтересів. Отже, виключно українська сторона має визначати, що саме вона прагне отримати від співпраці з НАТО і на які результати розраховує, а тоді спільно з Альянсом уточнювати цілі й завдання такого співробітництва.

Такий підхід цілком поділяє й НАТО. Зокрема заступник Генерального секретаря Альянсу А. Вершбоу зазначив: «НАТО поважає рішення нового, демократично обраного Уряду України стосовно того, що вона більш не прагнучим членства в Альянсі, адже це вибір суверенної країни. Водночас на Бухарестському саміті у 2008 р. Альянс погодився підтримувати інтенсивний рівень практичного співробітництва з Україною. Це означає

продовження Річних національних програм, що охоплює весь спектр підтримки й допомоги Україні для розбудови її як демократичної, процвітаючої та вільної країни.

Зі свого боку, Україна підтримує конструктивне партнерство з НАТО, яке протягом останніх трьох років стало більш змістовним та інтенсивним [1].

Таким чином, наша держава і НАТО об'єктивно зацікавлені в тісному та взаємовигідному співробітництві. Взаємний інтерес та ефективність такої співпраці були підтверджені під час чергової зустрічі Президента України В. Януковича та Генерального секретаря НАТО А. Ф. Расмуссена 24 вересня 2013 р. у Нью-Йорку.

Розвитку співробітництва сприяють процеси, які відбуваються сьогодні в НАТО.

Триває глибока трансформація військових і цивільних структур Альянсу, що дає змогу розвивати й удосконалювати спроможності, адекватно протистояти сучасним викликам безпеки та залишатися світовим лідером у безпековій сфері. На поточне десятиліття шляхи розвитку НАТО визначені у Стратегічній концепції, схваленій на саміті в Лісабоні у 2010 р., та уточнені під час останнього саміту в Чикаго у травні 2012 р. Основними завданнями НАТО залишатимуться колективний захист, урегулювання кризових ситуацій, просування спільних цінностей, а також підтримання колективної безпеки через широке співробітництво та глобальне партнерство.

Світова фінансово-економічна криза поставила на порядку денний НАТО питання активного пошуку шляхів **більш раціонального й економічно ефективного використання оборонних бюджетів країн-членів**. У цьому контексті значний інтерес викликають схвалені під час Чиказького саміту НАТО оборонні ініціативи, зокрема **Концепція «Розумна оборона»**. Вона обіцяє стати багаторічним відкритим процесом, який змінить підходи НАТО до розвитку оборонного потенціалу й закупівель і допоможе досягти стійкого балансу пріоритетизації, спеціалізації та багатонаціонального співробітництва.

Нині на стадії реалізації, опрацювання та розробки перебувають понад 150 багатонаціональних проектів, які охоплюють питання захисту військ, їх логістичного забезпечення, освіти й підготовки, а також удосконалення інших спроможностей НАТО та збройних сил країн-членів.

Крім того, в Альянсі активно функціонують партнерські групи, у роботі яких беруть участь країни-партнери, зокрема партнерські групи з питань боєприпасів (ASP), з питань демілітаризації, демонтажу й утилізації (D3) тощо. Нині вивчається можливість створення Партнерської групи країн – користувачів східноєвропейського озброєння та військової техніки (EVE).

Показовим прикладом кооперації є функціонування проекту Проміжного вирішення стосовно стратегічних авіаційних перевезень (SALIS). Проект дає змогу об'єднати ресурси країн-членів та партнерів з метою надання Альянсу спроможностей здійснювати транспортування важкого обладнання по всьому світу з використанням

шести транспортних літаків «Руслан» Ан-124-100, які належать Україні та Росії.

Поточна діяльність НАТО тісно пов'язана із **забезпеченням миру і стабільності в Афганістані**, зокрема розбудовою й забезпеченням спроможностей афганських національних сил безпеки. Новою віхою на цьому шляху має стати 2014 рік, коли наймасштабніша в історії Альянсу військова операція в Афганістані завершиться і бойові завдання у форматі нової місії будуть повністю замінені на надання консультативної та дорадчої підтримки Афганським національним силам безпеки.

Серед інших важливих завдань постане збереження досвіду участі у спільних операціях упродовж минулих двадцяти років, набутого спільними зусиллями країн – членів Альянсу та країн-партнерів. У цьому контексті передбачається суттєво збільшити обсяг освітніх програм і навчань у рамках **«Ініціативи взаємопов'язаних сил»**, зокрема тих, котрі проводяться із залученням Сил реагування НАТО. Реалізація цієї ініціативи допоможе зберегти накопичені досягнення і досвід взаємодії збройних сил країн Альянсу та країн партнерів.

Іншим, не менш важливим аспектом діяльності НАТО, є **розвиток та зміцнення партнерських зв'язків з країнами та міжнародними організаціями в усьому світі**. Упродовж двох останніх десятиліть НАТО розвинуло мережу офіційно закріплених партнерських відносин з країнами на євроатлантичному просторі, у Середземноморському регіоні, регіоні Перської затоки, а також із міжнародними організаціями.

Цей новий підхід отримав назву *«Глобальне партнерство»*, яке об'єднує країни з різних континентів, з різними політичними устроями та соціальними засадами, котрі, проте, мають спільні цілі щодо гарантування миру та безпеки для свої громадян, а також окремих регіонів, Європи і світу загалом. Сьогодні мережа Глобального партнерства охоплює держави, серед яких є країни – учасниці Ради євроатлантичного партнерства, програми «Партнерства заради миру», Середземноморського діалогу, Стамбульської ініціативи щодо співробітництва, а також так звані «контактні» країни (Австралію, Нову Зеландію, Японію, Південну Корею та ін.).

Основні напрями реалізації завдань конструктивного партнерства Україна – НАТО в оборонній сфері

Вагоме місце у процесах розвитку партнерства та поєднання спроможностей посідає й наша держава. Україна, яка першою на пострадянському просторі приєдналася до програми «Партнерство заради миру» у 1994 р., має статус особливого партнера, закріплений відповідними документами, передусім Хартією про особливе партнерство між Україною та НАТО, підписаною в Мадриді в липні 1997 р.

Важливим у відносинах Києва та Брюсселя став 2010 рік, коли керівництво нашої держави задекларувало оновлені напрями внутрішньої та зовнішньої політики

України, які передбачають, зокрема, відмову від участі у воєнних блоках та союзах оборонної спрямованості. Цілком логічним відображенням цього позаблокового статусу України стало переведення відносин Україна – НАТО на рівень розвитку конструктивного партнерства. Ця формула була з розумінням сприйнята в Альянсі й надала Україні та НАТО можливість зосередити зусилля на співпраці у практичній площині з усіх питань, котрі становлять взаємний інтерес.

Головним лейтмотивом оновленої співпраці став прагматичний підхід до визначення її цілей, напрямів, пріоритетів, обсягів тощо. Саме такий підхід використовують під час взаємодії з НАТО найбільш активні партнери, зокрема Швеція та Фінляндія. Так, ці скандинавські країни реалізують напрацьований роками інструментарій Альянсу для сертифікації національних підрозділів, які надаються не лише для участі в операціях НАТО й військових формуваннях високої готовності (на зразок Сил реагування НАТО), а й для участі в операціях під егідою Європейського Союзу та в бойових тактичних групах ЄС.

Нині поточні та перспективні завдання співпраці з НАТО в оборонній сфері, а також в інших сферах практичної взаємодії окреслюються в Річних національних програмах співробітництва України з НАТО, які залишаються ключовим робочим документом нашої кооперації.

Завдання співпраці в оборонній сфері можна згрупувати в чотири ключові напрями, які охоплюють весь спектр нашої відповідної взаємодії з Альянсом, а саме:

- підтримання воєнно-політичного діалогу;
- сприяння реформуванню й розвитку Збройних Сил України;
- забезпечення внеску в міжнародну безпеку та підтримання миру;
- оборонно-технічне співробітництво.

Визначальним чинником успішного розвитку оборонної кооперації України та Альянсу є підтримання ефективного **воєнно-політичного діалогу**. Регулярні контакти на високому рівні надають можливість спільно обговорювати результати й перспективи співпраці, визначати проблемні питання і своєчасно вносити необхідні корективи. Успішній реалізації згаданого напрямку слугують щорічні засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів оборони, Військового комітету Україна – НАТО на рівні начальників генеральних штабів, заходи Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня. Так, під час останнього засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів оборони, яке відбулося в лютому 2013 р. у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, його учасники схвалили Середньострокові пріоритети співробітництва України з НАТО в оборонній сфері, а також підписали низку важливих документів щодо участі військових активів нашої держави в операціях під проводом Альянсу.

Не менш важливою складовою воєнно-політичного діалогу є встановлення тісних персональних контактів керівного складу оборонного відомства України зі своїми

колегами зі штаб-квартири НАТО і збройних сил країн Альянсу та партнерів, можливість оперативно «звіряти годинники за київським та брюссельським часом».

Суттєву частку завдань конструктивного партнерства з НАТО становлять заходи, які стосуються співпраці, спрямованої на **реформування й розвиток Збройних Сил України**. Спектр цих завдань надзвичайно широкий та охоплює напрями від оборонного планування і бюджетної політики до боротьби з проявами корупції та ліквідації надлишкових боєприпасів і стрілецької зброї.

У галузі взаємодії з оборонного планування впродовж останніх років за експертної допомоги НАТО проведено Стратегічний оборонний огляд і розроблено низку важливих концептуальних документів стратегічного та оборонного планування, зокрема Воєнну доктрину, Стратегічний оборонний бюлетень, Концепцію реформування та розвитку Збройних Сил України до 2017 р., а також відповідну Державну програму. При цьому були активно задіяні методології країн Альянсу, передусім метод, орієнтований на спроможності, який дає змогу оптимально використовувати наявні ресурсні можливості.

Вагомим практичним механізмом у галузі оборонного планування слугує **Процес планування та оцінки сил**, участь України в якому дає змогу застосувати системний підхід в оборонному плануванні, а також у найефективніший спосіб готувати національні сили та засоби, визначені для реалізації миротворчих завдань.

Новою формою взаємодії в галузі освіти та підготовки стало **приєднання України** наприкінці 2012 р. до **Програми НАТО «Удосконалення військової освіти»**, зумовлене усвідомленням необхідності реформування системи військової освіти в Україні відповідно до найкращих світових стандартів. У контексті реалізації завдань Програми в липні 2013 р. наша держава та Альянс схвалили відповідну Дорожню карту на 2013–2016 рр., яка передбачає надання Україні широко-масштабної допомоги в удосконаленні критично важливих напрямів професійного розвитку викладацького складу й керівництва обраних військових навчальних закладів України, а також у розробці навчальних програм.

Сьогодні НАТО активно займається **розбудовою принципів відкритості, прозорості, цілісності та доброчесності в роботі оборонних і безпекових інституцій**. Нещодавно започаткована Альянсом програма з однойменною назвою має, на перший погляд, мало спільного з його основними функціями. Проте усвідомлення небезпеки проявів корупційної діяльності в роботі сучасних оборонних та безпекових структур, які можуть проявлятися під час укладання оборонних контрактів, закупівель, складання бюджету, раціонального використання фінансових ресурсів, кадрової політики, розподілу матеріальних благ та в багатьох інших напрямках, примусило членів та партнерів Альянсу шукати шляхи спільного розв'язання цієї проблеми. Використання широкого кола освітніх, оцінювальних та інформаційних заходів сприяло активному залученню України до такої діяльності.

На сьогодні завдяки реалізації Україною двох циклів Самооцінки її оборонних та безпекових структур на предмет виявлення корупційних ризиків і вироблення відповідних пропозицій щодо їх нейтралізації надано суттєву допомогу в розробці та затвердженні національної антикорупційної стратегії. У діяльність оборонних структур активно впроваджуються механізми внутрішнього аудиту, наступним кроком стане розробка та впровадження відповідних освітніх програм.

Проведення масштабних реформ української армії тісно пов'язане з **вирішенням низки соціальних питань**. НАТО при цьому також не залишається осторонь, надаючи допомогу в розв'язанні проблем, які виникають у результаті планового скорочення військовослужбовців та їх звільнення з лав Збройних Сил. Протягом останніх років Альянс активно допомагає у професійній перепідготовці та подальшому працевлаштуванні таких військовослужбовців завдяки фінансуванню та організації відповідних курсів та ярмарків вакансій у багатьох регіонах України. Ця діяльність сприяє зняттю соціальної напруженості та поліпшує імідж НАТО в українському суспільстві.

Інший важливий напрям роботи – **наращування оперативних спроможностей українського війська**. Із цією метою здійснюється комплекс заходів, спрямованих на підготовку визначених військових частин та підрозділів, у яких широко використовуються практичні механізми військової співпраці, зокрема Концепція оперативних можливостей, Індивідуальна програма партнерства, Програма НАТО з обміну даними про повітряну обстановку, залучення до оперативних чергувань у складі Сил реагування НАТО, а також багатонаціональні військові навчання. Так, завдяки участі у Програмі оцінки та зворотного зв'язку Концепції оперативних можливостей НАТО сьогодні Збройні Сили України мають у своєму складі низку сертифікованих за стандартами Альянсу підрозділів і бойових кораблів, готових до участі в багатонаціональних заходах з урегулювання кризових ситуацій.

Загалом військовий напрям співробітництва з НАТО є одним з найбільш активних та орієнтованих на досягнення практичних результатів.

Досвід участі національних контингентів в операціях під проводом НАТО, кооперація у військово-технічній сфері та сфері оборонного планування переконливо свідчать про нагальність питання **системного впровадження в діяльність Збройних Сил України військових стандартів, адаптованих до нормативних документів НАТО**. Це сприятиме досягненню максимальної ефективності української армії, підвищенню її оперативних спроможностей та раціональному використанню наявних ресурсів.

На сьогодні стандартизація у воєнній сфері в Україні перебуває у процесі розвитку. Особлива увага приділяється питанням підготовки військ (сил) та управління ними за найкращими світовими стандартами, які використовуються також країнами – членами ЄС. Підвищенню ефективності такої роботи сприяє відповідна методична і практична допомога з боку НАТО. Черговим

кроком стало підписання у березні 2013 р. Дорожньої карти співробітництва Збройних Сил України з Агенцією НАТО зі стандартизації, котра окреслила напрями практичної взаємодії на перспективу. Успішній реалізації зазначених завдань сприяло також проведення у травні 2013 р. у Києві міжнародної конференції з вивчення досвіду впровадження стандартів Альянсу у збройних силах країн Центральної та Східної Європи.

Наочним прикладом ефективності конструктивного партнерства слугує реалізація напряму **забезпечення внеску в міжнародну безпеку та підтримання миру**.

Сьогодні наша держава залишається єдиною країною-партнером, яка бере участь у всіх операціях під проводом НАТО. З метою нарощування цих зусиль з вересня 2013 р. фрегат «Гетьман Сагайдачний» з вертольотом Ка-27 бере участь в операції НАТО з протидії піратству «Океанський щит» у районі Африканського Рогу [2]. За обсягами коштів, виділених на участь у зазначеній операції, це – найбільша інвестиція нашої держави в заході Альянсу, пов'язані з кризовим урегулюванням. Водночас це буде найбільш тривалий і дальній похід українського флагмана за всю історію Військово-Морських Сил України.

Не залишається поза увагою питання відновлення стабільності та безпеки в Афганістані. Протягом останніх семи років українські військові медики, штабні офіцери, фахівці з питань цивільно-військового співробітництва та сапери гідно виконували завдання у складі Міжнародних сил сприяння безпеці в цій країні.

У рамках оптимізації формату подальшої участі українських військових в операції у вересні цього року відбулася передислокація українського національного персоналу в повному складі з м. Чагчаран до м. Герат (Регіональне командування «Захід») до складу контингенту Італійської Республіки. Більше того, Україна заявила про свій намір продовжити виконання зобов'язань і після 2014 р., коли в Афганістані буде розгорнуто нову місію Альянсу «Рішуча підтримка». Таким чином, наша держава підтвердила свою відданість узятим міжнародним зобов'язанням та свій статус надійного і прогнозованого партнера.

В епоху високих технологій та ваги промислового потенціалу суттєво зростає роль **оборонно-технічної кооперації**. За останні роки цей напрям співпраці України з Альянсом набув ознак системного характеру, чому значною мірою сприяли заходи під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва, а також участь представників України в діяльності робочих груп, які функціонують у рамках Конференції національних директорів з озброєнь.

Результати цієї співпраці ми можемо бачити вже сьогодні. Варто згадати програму будівництва національного корабля класу «корвет» для підсилення бойового потенціалу Військово-Морських Сил, яка передбачає

широке залучення іноземних компаній до реалізації згаданого проекту, зокрема постачання технологічно складного обладнання.

Іншою важливою складовою оборонно-технічної співпраці України з Альянсом є допомога, яку наша держава отримує від країн НАТО та партнерів у сфері знищення надлишкових озброєнь і боєприпасів. Після розпаду Радянського Союзу Україна успадкувала велику кількість зброї та боєприпасів. Сьогодні більша частина цих запасів є непотрібною і становить серйозну загрозу для безпеки населення. У рамках допомоги з боку Альянсу проект Трастового фонду НАТО/ПЗМ спрямований на знищення упродовж 12 років близько 133 тис. тонн боєприпасів, зокрема 6 млн протипіхотних мін типу ПФМ-1, 1,5 млн одиниць легких озброєнь і стрілецької зброї та 1 тис. ракет для переносних зенітно-ракетних комплексів. Це найбільш масштабний проект серед подібних проектів для країн-партнерів.

Значні перспективи для реалізації потенціалу України відкриває залучення нашої держави до багатонаціональних проектів у рамках Концепції «Розумна оборона». Поряд з економією ресурсів це сприятиме отриманню передового досвіду та обміну сучасними технологіями. Нині прийняте рішення про залучення до проектів з гендерної політики та захисту портів.

Таким чином, Україна та Північноатлантичний альянс мають значний потенціал для розвитку конструктивного партнерства. Це набуває особливого значення для підтримки розвитку всього сектора безпеки, забезпечення здійснення оборонних реформ і трансформації у військовій сфері.

Така співпраця з НАТО повною мірою сприяє реалізації політики європейської інтеграції та, зокрема, набуттю Україною відповідності критеріям майбутнього членства в Європейському Союзі.

Україна має для цього всі необхідні механізми співробітництва з Альянсом. Їх реалізація потребує системності та послідовності в роботі, ініціативи, запровадження певних принципів, норм і стандартів. Така діяльність нашої держави позитивно впливає на зміцнення безпеки держави, підвищення її обороноздатності, а також сприяє посіданню нею гідного місця серед європейської та світової спільноти.

Перелік літератури

1. NATO sees great potential for cooperation with Ukraine // New Europe. – № 1050. – 22–28 September.
2. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_103330.htm.

Надійшла до редакції 30 вересня 2013 р.